

24
jaar
na dato

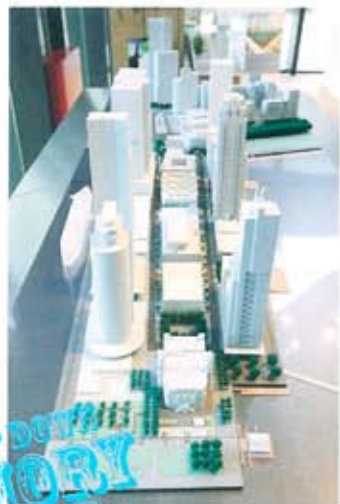
A TRIP DOWN MEMORY LANE

Riek Bakker & Kop van Zuid

Onder regie van stedenbouwkundige Riek Bakker veranderde de verwaarloosde Kop van Zuid in Rotterdam in een architectonisch walhalla. Aan de vele imposante bouwwerken heeft de stad zijn nieuwe naam te danken: Manhattan aan de Maas. Maar de stedendokter is bescheiden. 'Als je als stedenbouwkundige onzichtbaar blijft, heb je het goed gedaan.'

Productie en tekst **Hermelijn van der Meijden** Fotografie **Timo Sorber**

A TRIP DOWN MEMORY LANE

Facts & Figures

Project Kop van Zuid.

Masterplan Riek Bakker (Amsterdam, 1944, opgeleid als landschapsarchitect) en Teun Koolhaas.

Op de voormalige haventerreinen op de Kop van Zuid rondom de Binnenhaven, Entreporthaven, Spoorweghaven, Rijnhaven en Wilhelminapier is inmiddels ruim zestig procent van het totale programma gerealiseerd. Het bestaat uit 4.668 woningen, 351.000 m² kantoren en 186.000 m² overige functies.

Markante ontwerpen Erasmusbrug (Ben van Berkel), Hotel New York (1901/1920, van Droogleeve Fortuyn, Muller en Van der Tak), de Toren op Zuid (Renzo Piano), World Port Center (Norman Foster), Nieuwe Luxor Theater (Peter Wilson), Montevideo (Francine Houben), Las Palmas (voormalige werkplaats van de Holland Amerika Lijn van Van den Broek en Bakema uit 1953, door Benthem Crouwel Architecten verbouwd tot Nederlands Fotomuseum).

Nog in ontwikkeling De Rotterdam (Rem Koolhaas), New Orleans (Álvaro Siza), Philadelphia, Boston en San Francisco (alle Cruz y Ortiz).

Indicatie huurprijzen in complex New Orleans Vanaf € 1.077 per maand. Kopen: van € 220.000 voor een studioappartement tot € 1.799.500 voor een penthouse met vier terrassen op de 44e etage. Een driekamerappartement van 87 m² op de 21e is te koop vanaf € 364.000.

Overige ontwerpen Riek Bakker (onder meer): Leidsche Rijn, Utrecht; herinrichting van de stadscentra van Helmond, Almere en Venlo.

‘Je moet het ijzer smeden als het heet is en er dan een flinke dreun op geven’

‘Dit project kon alleen slagen als er een brug kwam: eentje die je kon zien en voelen’

Las Palmas van Van den Broek en Bakema, met daarin het Fotomuseum en het restaurant van Herman den Blijker. Bakker: ‘Ik had het Fotomuseum eerder verwacht. Maar 25 jaar lang was het: wordt het Rotterdam of Amsterdam?’

In 1986 was de Rotterdamse Kop van Zuid een troosteloos, unheimisch industriegebied. Sinds de oorlog had de opbouw van het centrum prioriteit gehad en daarbij was Zuid – van oudsher domein van havenarbeiders – aan zijn lot overgelaten. Een hechte verbinding tussen Noord en Zuid bestond niet. In de jaren tachtig trok de haven als gevolg van de schaalvergroting steeds verder de stad uit, richting zee. Hoewel het met Rotterdams trots nog altijd goed ging, eiste de technologische vooruitgang zijn tol. Steeds meer havenarbeiders kwamen zonder werk te zitten. In die tijd van crisis haalde de stad – toen bestuurd door Bram Peper – stedenbouwkundige Riek Bakker uit Amsterdam en benoemde haar tot directeur stadsontwikkeling van de gemeente. Het bleek een gouden greep. In twintig jaar tijd veranderde de Kop van Zuid met zijn verlaten havenbekkens en -terreinen van een gebied waar niemand iets mee te maken wilden hebben in een schoolvoorbeeld van stedenbouwkundig inzicht.

Hogerop

We treffen Riek Bakker in Informatiecentrum Wilhelminapier onder woontoren Montevideo. 24

Jaar na de start werkt de stedenbouwkundige nog altijd aan haar project. De pier maakt deel uit van de derde en laatste fase en behoort, samen met Katendrecht, tot de laatste stukken van de Kop van Zuid die nog volop in ontwikkeling zijn. Naast de wolkenkrabber van Francine Houben verrijzen nog hogere torens van Rem Koolhaas, Cruz y Ortiz en Álvaro Siza. Over vijf jaar moet alles af zijn. Hoe anders is het beeld nu. Bakker: ‘Toen ik werd gevraagd als directeur stadsontwikkeling heb ik de stad eerst een week verkend en gevoeld. Mijn hotel stond aan de overkant van Zuid, ik keek erop uit. Het gebied greep me. Ik vroeg me af wat daar gebeurde. Of beter: wat daar niet gebeurde. In Amsterdam werden dergelijke gebieden prachtig ontwikkeld. Als ik er naar vroeg, kreeg ik van iedereen een dramaverhaal te horen. Ik moest mijn handen er maar van afhouden. Zuid hoorde er niet bij.’ Naast Montevideo wordt stevig gebouwd. We leggen onze hoofden in de nek. Nu is de woontoren met 152 meter nog de hoogste van Nederland, maar binnenkort gaat het project van architect Siza daar met een aantal verdiepingen overheen. ‘Manhattan aan de Maas’ is geen overstatement.

‘Er is veel meer van terechtgekomen dan ik ooit had verwacht.’ Bakker herinnert zich nog goed dat ze bij stadsontwikkeling begon. ‘Die dienst werd niet voor vol aangezien, zou vooral geld kosten en niets opleveren. En bij de organisatie zelf was de stemming ook niet positief. De antipathie om iets te doen was groot en men keek niet over de grens van de eigen projecten.’

Brug

Samen met twee medewerkers die werden vrijgemaakt van ander werk, ontwikkelde Bakker in één maand tijd een visie op de stad. ‘Er moest een integratie komen van infrastructuur, bedrijven, parken, cultuur en woningen. Ik heb een globaal plan gemaakt op hoofdlijnen, dat flexibel was in de onderdelen. En ik heb een duidelijke ambitie geformuleerd: ik heb het in de top gepositioneerd. Dat moest wel. Zuid werd niet serieus genomen.’ Bakker vroeg Teun Koolhaas het masterplan te ontwikkelen. Een van de belangrijkste schakels vormde de Erasmusbrug. ‘Het project kon in mijn ogen alleen slagen als er een brug kwam naar de overkant: eentje die je kon zien en voelen. ▶

Linkerpagina De Wilhelminapier, met op de kop Hotel New York, daarachter Montevideo van Francine Houben en, nog in aanbouw, New Orleans van Álvaro Siza. Het lage gebouw is Las Palmas. De ‘ronde’ toren is het World Port Center van Norman Foster. **Boven** Belangrijkste schakel in het masterplan: de Erasmusbrug van Ben van Berkel. **Midden** Hotel New York is een enorme stimulans gebleken voor de ontwikkeling van de Kop van Zuid. Ervoor een parkje van Peter Wilson.

Het interieur van kunstverzamelaar Marijke Blom in Montevideo. De grote ramen bieden een adembenemend uitzicht. Onder De ligplaats van de watertaxi.

'Bij stedenbouwkunde gaat het om de lange adem, om volhouden, en pas in de laatste plaats over onszelf'

Bovendien moest er een tram overheen. Je kon toen niet eens met het openbaar vervoer van het Centraal Station naar de Kuip.' Haar visie sloeg direct aan bij het college, en niet alleen daar. Ook bij het rijk, bij ondernemers, bij iedereen vielen de plannen goed. Twee factoren speelden daarbij een belangrijke rol: stom toeval en geluk. 'Ik kwam op het juiste moment, met het juiste verhaal. En de stad had net de juiste instelling.' Bakker staat stil voor Hotel New York. 'Sommige dingen heb ik niet verzonnen, die liepen gewoon zo. Dit pand, bijvoorbeeld, zat vol krakers. En kraken is in Rotterdam zoets als vloeken in de kerk. Ze wilden het ding dus slopen. Ik vond dat ze dat breken moesten afleren. De stad heeft al zo weinig historiel. En precies op dat moment kwamen er drie horecaondernemers met een idee. Een geschenk uit de hemel. Ik heb de gemeente direct geadviseerd om ze te helpen. Ik moet er niet aan denken dat dit niet was gebeurd. Die mensen hebben de Kop van Zuid een enorme duw gegeven.' Om de stad voor zich te winnen moest Bakker praten met iedereen die iets vond, in alle lagen

van de samenleving. 'Ik heb alle tijd erin gestopt die een mens heeft. En ik heb voor niemand mijn neus opgehaald. Steeds vroeg ik: help me nou. Vervolgens liet ik niet los voor ze enthousiast de deur uit gingen. Ik bleef volhouden. En ik deed echt mijn best om alle wensen in te passen. Dat schept vertrouwen en ik heb dat niet beschaamd.' Nog een succesfactor dus: het proces heeft zich van onderaf voltrokken. 'Het zal wel in mijn opvoeding zitten. Je moet wat voor je medemens doen.'

Gunnen

Ondanks de metamorfose blijft de stedenbouwkundige bescheiden over haar rol: 'Succes heeft vele vaders en moeders.' Maar haar communicatietalent ligt zonder meer ten grondslag aan het nieuwe imago van Zuid. 'Eén ding wist ik zeker: ik moet dat plan snel en waanzinnig goed communiceren, zodat het inslaat als een bom. Als ik te fragiel was, niet robuust, kon het mislukken. Je moet het ijzer smeden als het heet is en er dan een flinke dreun op geven. Dat was onze strategie om het voor elkaar te krijgen.' Dus toen het Rotterdamse bestuur het kabinet wilde ►

De Kop van Zuid zoals hij er straks uitziet, als alles af is. Dat Hotel New York het eerste project was, is geen toeval. 'Ik kom uit Amsterdam, daar zit op elke hoek een restaurant. In het begin dacht ik hier: waar gebeurt het?'

'Men gunde Rotterdam wel wat en dat is heel belangrijk in de politiek'

overtuigen om een deel van de financiering op zich te nemen, werd Bakker naar voren geschoven. 'Onze performance naar buiten was niet kapot te krijgen. Peper gooide mij voor de leeuwen bij het voltallige kabinet, zodat hij intussen de boel kon peilen. Het was een collectieve inspanning.'

Ook in Den Haag bleek de timing goed. 'Dit waren ze niet gewend van Rotterdam: die deden altijd zielig, omdat ze klappen hadden gekregen in de oorlog en de werkloosheid zo hoog was. En men gunde de stad wel wat. Dat is heel belangrijk in de politiek. Je kunt de prachtigste dingen maken, maar als het je op bestuurlijk niveau niet wordt gegund, ben je nergens.'

Discussie

We passeren het World Port Center, naast Hotel New York. 'Het havenbedrijf had, voor ik er iets tegenin kon brengen, een architect uitgekozen: Norman Foster. In principe had ik daar geen problemen mee, tot hij een gebouw ontwierp dat aan twee kanten rond was. Tijdens een discussie zei ik tegen Foster dat hij daarmee afstand creëerde tot de rest van het ontwerp. Ik kreeg een enorme preek, een heel college: waarom ik hem dat dacht te kunnen

'Norman Foster gaf me een preek toen ik kritiek had op zijn toren'

vertellen. Maar na veel vijven en zessen heb ik het gebouw toch aan één kant recht gekregen.' Ook over de parkeergarage onder het gebouw was Bakker het niet met Foster eens: ze had die liever aan de andere kant gezien. Zover kreeg ze hem niet. 'En tot op de dag van vandaag vind ik die plek onhandig.'

Steggelen

Maar hoe woon je hier nu, vragen we ons inmiddels af? Bakker moet toegeven dat ze dat eigenlijk ook niet weet. Ze heeft de appartementen nooit vanbinnen gezien. We bellen aan bij scenarioschrijver Marijke Blom, bewoner van Montevideo, die ons op grote hoogte ontvangt in haar jaloersmakend ruime appartement, met ramen van de vloer tot aan het plafond. Het uitzicht over de Maas en de havens is spectaculair. Bakker zucht. 'Ja, zo bedoelde ik het. U woont hier geweldig.'

Vanuit haar slaapkamer kijkt Blom uit op de Erasmusbrug. Bakker vertelt dat ze, hoezeer ze de wind ook in de rug had gedurende het proces, ook tegen enorm veel weerstand, gesteggel

en ongeloof is aangelopen. De Erasmusbrug is daarvan een voorbeeld.

'Gemeentewerken vond dat de brug hun werk was. Ik heb toen een workshop georganiseerd waarvoor ik de architect en de constructeur van gemeentewerken uitnodigde, plus een jonge hond: Ben van Berkel. Het ontwerp van Ben rolde er eigenlijk direct uit. Met Ben sprak ik af dat hij bij gemeentewerken zou gaan zitten om daar met hun constructeur aan het ontwerp te werken. Want ik wist dat ze het nooit zouden gunnen aan een bureau van buiten. Daarvoor waren ze veel te trots. Dit was de enige manier om hem daar naar binnen te lepelen.'

Bakker kan nog uren doorvertellen. Elke plek heeft een verhaal, alles is speciaal. Als we weer op straat staan, wil ze nog wel één ding kwijt: 'Ik vind het prachtig dat al die architecten met hun grote gebouwen zo in de zon worden gezet, maar ze moeten niet denken dat ze ook stedenbouwkundigen zijn. Stedenbouwkunde is echt iets anders. Daarbij gaat het om de lange adem, om volhouden, en pas in de laatste plaats over onszelf.' ■

De meningen

Adri Missel van Informatiecentrum Wilhelminapier: 'Mensen komen naar het informatiecentrum om met eigen ogen te zien wat hier gebeurt. De Kop van Zuid is in de loop van de tijd enorm verbeterd. En Rotterdam kan niet meer zonder de Erasmusbrug. Bij de inrichting is echt naar de buitenruimte gekeken. Mensen klagen wel eens over de wind. Ja, als het waait, dan waait het ook. Maar zo gaat dat aan het water. Je beleeft de rivier. Mensen willen hier graag wonen.'

Francine Houben, architect woon-toren Montevideo: 'De toren is een stad in een stad en geïnspireerd op de geschiedenis van de Wilhelminapier, waar ooit oceaanstormers vertrokken naar Amerika. Net als in een oceaanstormer zijn verschillende functies gestapeld, er zijn woningen voor alle mogelijke gezinssamenstellingen en in verschillende prijsklassen. Vanaf je bed zie je door een grote patrijspoort de voorbijvarende schepen op de Maas. De stad ligt letterlijk aan je voeten.'

Marijke Blom woont in Montevideo: 'Mevrouw Bakker, ik wil u bedanken dat we hier mogen wonen. Toen we voor het eerst kwamen kijken, hebben we binnen vijf minuten een optie genomen. Het voelt hier als vakantie. Als de zon ondergaat, kleurt de hele lucht rood. Wel onhandig zijn de ramen, die lopen door tot aan het plafond, dus er kon geen verlaagd plafond meer in voor de verlichting. En er is geen verhuislift. Bewoners moesten meubels doormidden zagen om ze naar boven te krijgen.'

Daan van der Have, initiatiefnemer Hotel New York, tegenwoordig mede-eigenaar van Villa Augustus in Dordrecht: 'In dat hele ingewikkelde proces van stadsontwikkeling ziet Riek Bakker de essentie van wat nodig is. Dat is de enige reden dat wij de kans kregen. We waren geen bekenden in de hotelwereld en hadden geen geld. Ik herinner me dat we bij haar op kantoor kwamen om ons plan te bespreken. Tot onze verbijstering begonnen de ook aanwezige stafmedewerkers er rigoureuus op in te grijpen. Toen die mannen de kamer uit waren zei ze: 'Dat was even nodig. We gaan gewoon doen wat jullie van plan waren.' Riek Bakker breekt op het juiste moment met alle conventies.'

Boven, in het midden
De Maastoren van Dam & Partners Architecten. Rechts Las Palmas, waar door Benthem Crouwel een nieuw deel werd opgezet. Rechts Via de Erasmusbrug kwam er ook eindelijk een openbaarvervoerverbinding tussen Rotterdam Noord en Zuid. **Rechterpagina, rechts** World Port Center van Norman Foster.

Met EH&I naar de Kop van Zuid

'De kunst is om je eigen dromen te koppelen aan die van anderen. De kans wordt dan veel groter dat de droom wordt gerealiseerd.' De droom van stedenbouwkundige Riek Bakker voor de Kop van Zuid is uitgekomen. Exclusief voor de lezers van Eigen Huis & Interieur geeft architectuurhistoricus Ferry Weeda zondag 1 augustus zijn stedenbouwkundige visie op het voormalige havengebied. Na ontvangst met koffie/thee en taart in Hotel New York en een inleidend verhaal volgt een boeiende rondleiding door dit bijzondere stukje Rotterdam.

Zondag 1 augustus

14.00-14.30 uur Ontvangst met koffie/thee en taart in Hotel New York, Koninginnehoofd 1, Rotterdam.

14.30-16.00 uur Inleidend verhaal en architectuurwandeling onder leiding van architectuurhistoricus Ferry Weeda over de Kop van Zuid.

Inschrijven

Reserveren kan via www.artifex.nu of (020) 620 81 12. De excursie kost € 35 per persoon, inclusief koffie/thee en taart, introductie en rondleiding.

*Volgende maand:
Hans Krollhoff en zijn Piraeus-gebouw
in Amsterdam*